

FREEDOM AND RESPONSIBILITY OF LIBERAL ADULT EDUCATION

AJANKOHTAISKATSAUS VAPAAN SIVISTYSTYÖN TUTKIMUKSEEN

SYKSY 2015

Jenni Pätäri

Katsauksen toimeksiantaja: VST ry

Katsauksen laatija: Jenni Pätäri, väitöskirjatutkija, Tampereen yliopisto

Sisältö

1 Johdanto	3
1.1 SVV-yhteistutkimusohjelma vapaan sivistystyön tutkimuksen ja tutkimuksesta kiinnostuneiden kokoajana	3
1.2 Joensuun tapaamisessa elokuussa 2015 esitelty tutkimus ja SVV-ohjelman piirissä tehtävä muu alan tutkimus ..	4
2 Yleiskatsaus Joensuun SVV-tutkijatapaamisessa 2015 esiteltyyn tutkimukseen.....	5
3 Tutkimusesittelyt – 11 tutkimusesimerkkiä	7
3.1 Vapaan sivistystyön paikka nuorten aikuisten elämässä? (Ari Sivenius, UEF)	7
3.2 Kansalaisuutta suomalaisilla kansalaisopiston kursseilla ja ruotsalaisissa opintopiireissä - eroja ja yhtäläisyyksiä (Annika Turunen, ÅA).....	7
3.3 Luottamus ja verkostot kansalaisopistoissa (Leea Keto, Järvilakeuden kansalaisopisto/Chydenius-instituutti)	8
3.4 Naiskansalaisuuden ideaalin rakentuminen itsenäistyvässä Suomessa 1900-luvun alussa (Sirja Möttönen, UEF) .	9
3.5 Liberaalia, populaaria vai kansaista sivistystyötä? (Anja Heikkinen, UTA).....	10
3.6 Vertaisuus vapaassa sivistystyössä (Katinka Käyhkö, UEF)	11
3.7 Opettajuus vapaassa sivistystyössä (Arja Piirainen & Anita Malinen, JYU).....	13
3.8 Tuntiopettajana kansalaisopistossa (Päivi Majoinen, Pieksämäen seutuopisto/UEF)	13
3.9 Tieto- ja viestintäteknologia (TVT) kansanopistojen opetuksen kehittämisessä (Heidi Luukkainen, Kiteen evankelinen opisto/UEF)	15
3.10 Seniori-ikäiset (50+) tietokoneen, mobiilin oppijoina (Kari Kotiranta, Sastamalan opisto)	16
3.11 Toiminnalliset menetelmät kielenoppimisen ja kotoutumisen apuna (Minna Kattelus, Espoon työväen opisto)	17
4 SVV-ohjelman seuraavat aktiviteetit	17

Lähteet

1 JOHDANTO

Tässä katsauksessa esitellään syksyllä 2015 käynnissä ja suunnitteilla olevaa vapaan sivistystyön tutkimusta. Katsaus kokoaa yhteen Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -yhteistutkimusohjelman (SVV) tutkijatapaamisessa Joensuussa 27.-28.8.2015 esiteltyjä tutkimuksia. SVV-ohjelma pyrkii vahvistamaan alan tutkimuksen vaikuttavuutta ja hyödynnettävyyttä kokoamalla alan tutkimusta yhteen sekä edistämällä eri tavoin tutkimustiedon ja sitä tarvitsevien kohtaamista. Ohjelman valtakunnalliset tutkijatapaamiset ja tutkimuskoosteet ovat esimerkkejä tällaisesta toiminnasta.

Käsillä oleva katsaus on luonteeltaan kuvaileva. Katsauksen aluksi esitellään SVV-tutkimusohjelmaa ja sen piirissä järjestettäviä tutkijatapaamisia. Tämän jälkeen esitellään viimeisimmässä eli Joensuun tutkijatapaamisessa käsitellyt tutkimukset ja luodaan yleiskatsaus niihin. Kolmannessa pääluvussa tutustutaan kuhunkin käsiteltyyn tutkimukseen tarkemmin. Katsauksen lopuksi nostetaan esille myös muuta käynnissä olevaa vapaan sivistystyön tutkimusta sekä kootaan yhteen seuraavat SVV-ohjelman aktiviteetit.

Tutkijatapaamisen materiaalit ja lisätietoa SVV-ohjelmasta löytyy VST ry:n verkkosivulta, www.sivistystyo.fi sekä SVV-verkkosivulta www.vapausjavastuu.fi.

1.1 SVV-yhteistutkimusohjelma vapaan sivistystyön tutkimuksen ja tutkimuksesta kiinnostuneiden kokoajana

Sivistystyön Vapaus ja Vastuu eli SVV on vuonna 2011 käynnistetty tutkimuksen yhteistyöohjelma, jonka tavoitteena on vapaan sivistystyön tutkimuksen vahvistaminen ja kokoaminen sekä alan toimijoiden vuorovaikutuksen vahvistaminen. Ohjelmasta vastaavat Vapaa Sivistystyö ry (VST), Tampereen ja Itä-Suomen yliopistot sekä Åbo Akademi. Ohjelman keskeisiksi toimintamuodoik-

si ovat vakiintuneet tutkijatapaamiset, erilaiset alueelliset tutkivat opintokerhot ja -piirit sekä yleisöluentosarjat. Lisäksi ohjelman puitteissa on järjestetty erilaisia alueellisia tapaamisia tutkijoiden, vapaan sivistystyön oppilaitosten sekä päättöksentekijöiden kesken.

Tutkijatapaamisia järjestetään 1-2 kertaa vuodessa. VST on vastannut tutkijatapaamisten järjestelyistä yhteistyössä ohjelman vastuuyliopistojen kanssa. Tutkijatapaamiset ovat avoimia tilaisuuksia ja kaikki vapaan sivistystyön tutkimuksesta kiinnostuneet voivat osallistua niihin. Tapaamisissa eri vaiheissa olevat tutkijat esittelevät tutkimuksiaan ja toimivat muiden tutkimusten kommentaattoreina. Lisäksi tutkimuksista keskustellaan yhdessä kaikkien osallistujien kesken alustuspuheenvuorojen ja ennakkomateriaalien pohjalta, kukin itselle luontevimmasta näkökulmasta. Esimerkiksi käytännön näkökulmasta voi kommentoida, onko aihe relevantti, kiinnostava ja ajankohtainen; onko tutkimuksessa huomioitu kaikki olennaiset tutkittavaan ilmiöön vaikuttavat tekijät vai pitäisikö aihetta tarkastella jostakin toisesta näkökulmasta. Tutkimuksellisesta näkökulmasta voi esimerkiksi kommentoida, onko aihe tutkimuksellisesti relevantti ja rajattu oikein, onko aineisto riittävä, teoreettinen näkökulma toimiva, analyysi toteutettu järkevästi ja huolellisesti, onko tulosten raportointi toteutettu asiallisesti ja onko tuloksilla relevanssia ja mielenkiintoa.

Joensuun tutkijatapaaminen oli seitsemäs SVV-tutkijatapaaminen ja sen järjestelyistä vastasivat VST yhteistyössä Itä-Suomen yliopiston SVV-toimijoiden kanssa. Tapaaminen järjestettiin elokuussa valtakunnallisten vapaan sivistystyön kehittämispäivien yhteydessä. Aiemmat tutkijatapaamiset on järjestetty seuraavasti:

- Tampereella 29.-30.1.2015 Kansalaisopistojen liiton Tammiseminaarin yhteydessä Järjestelyistä vastasivat VST ja Tampereen yli-

opisto. Vuonna 2015 alan tutkijat tapasivat myös Tampereen yliopistolla maaliskuussa järjestetyssä Nordic Conference for Adult Education & Learning -yhteispohjoismaisessa konferenssissa, jota SVV-ohjelma oli organisoimassa VST:n, Tampereen yliopiston sekä Åbo Akademin johdolla.

- Varkaudessa 28.-29.8.2014 osana valtakunnallisia vapaan sivistystyön kehittämispäiviä. Järjestelyistä vastasi VST ja Itä-Suomen yliopisto.
- Turussa 6.-7.2.2014 Aikuiskasvatuksen tutkijatapaamisen yhteydessä. Järjestelyistä vastasi VST.
- Vaasassa 16.-17.8.2013 vapaan sivistystyön kesäseminaarin yhteydessä. Järjestelyistä vastasi VST ja Åbo Akademi.
- Tampereella 18.-19.1.2013. Järjestelyistä vastasivat VST ja Tampereen yliopisto.
- Orivedellä 19.-20.8.2012. Järjestelyistä vastasi VST.

1.2 Joensuun tapaamisessa elokuussa 2015 esitelty tutkimus ja SVV-ohjelman piirissä tehtävä muu alan tutkimus

Tutkijatapaamisen osallistujat vaihtelevat yleensä hieman sen mukaan, missä tapaaminen kulloinkin järjestetään. Joensuun kaksipäiväisessä tutkijatapaamisessa käsiteltiin yhteensä 11 tutkimusta, joista suuri osa oli Itä-Suomen yliopistosta (5/11, 45 %). Aiheet jakautuivat kahteen teemaan. Tors-tain teemana oli vapaan sivistystyön *arvoperusta ja rooli*, ja päivän puheenjohtajana toimi yliopistonlehtori Ari Sivenius Itä-Suomen yliopistosta. Käsittelyssä olivat seuraavat tutkimukset:

1. *Vapaan sivistystyön paikka nuorten aikuisten elämässä?* Ari Sivenius (UEF) (puheenjohtajana Siveniuksen esityksen aikana väitöskirjatutkija Annika Turunen Åbo Akademiasta).
2. *Kansalaisuutta suomalaisilla kansalaisopiston kursseilla ja ruotsalaisissa opintopiireissä - eroja ja yhtäläisyyksiä.* Annika Turunen (ÅA).

3. *Luottamus ja verkostot kansalaisopistoissa.* Leea Keto (Järvilakeuden kansalaisopisto/HY).

4. *Naiskansalaisuuden ideaalin rakentuminen itsenäistyvässä Suomessa 1900-luvun alussa.* Sirja Möttönen (UEF).

5. *Liberaalia, populaaria vai kansaista sivistystyötä.* Anja Heikkinen (UTA).

Toisen päivän teemana oli vapaan sivistystyön *käytännöt ja rakenteet*, ja päivän puheenjohtajana professori Jyri Manninen Itä-Suomen yliopistosta. Perjantaina käsittelyssä olivat seuraavat tutkimukset:

6. *Vertaisuus vapaassa sivistystyössä.* Katinka Käyhkö (UEF).

7. *Opettajuus vapaassa sivistystyössä.* Arja Piirainen & Anita Malinen (JyU).

8. *Tuntiopettajana kansalaisopistossa.* Päivi Majoinen (Pieksämäen seutuopisto/UEF).

9. *Tieto- ja viestintäteknologia kansanopistojen opetuksen kehittämisessä.* Heidi Luukkainen (Kiteen Evankelinen Kansanopisto/UEF).

10. *Seniori-ikäiset (50+) tietokoneen, mobiilin oppijoina.* Kari Kotiranta (Sastamalan opisto).

11. *Toiminnalliset menetelmät kielenoppimisen ja kotoutumisen apuna.* Minna Kattelus (Espoon työväenopisto Omnia).

Joensuussa käsittelyssä olleiden tutkimusten lisäksi SVV-ohjelman piirissä on esimerkiksi Tampereen yliopistossa käynnissä väitöstutkimusta seuraavista aiheista:

12. *Eetoksesta jatkuvaan muutokseen. Kansalaisopistojen rehtorien ammatillisen identiteetin muutos.* Mauri Nest.

13. *Ammattiyhdistysopisto murroksessa* (Murikka-opisto). Aki Ojakangas.
14. *Erityiskansanopistot ja erityiset opiskelijat vapaassa sivistystyössä*. Reetta Kettunen.
15. *Vapaaehtoistyön sivistyksellinen merkitys*. Anitta Pehkonen.
16. *Tutkimus-käytäntöyhteys vapaassa sivistystyössä. Vapaan sivistystyön tiedontahto*. Jenni Pätäri.

17. *Aikuiskasvatuksen tutkimus-käytäntö-politiikkayhteydet*. Sini Teräsahde.
18. *Vapaaehtoistyön piilo-opetussuunnitelma*. Outi Sipilä.

SVV-tutkijatapaamiset ovat avoimia kaikille vapaata sivistystyötä tutkiville. Tapaamisissa on usein esitelty myös muissa kuin kolmessa yhteistyöliopistoissa tehtävää tutkimusta.

2 YLEISKATSAUS JOENSUUN SVV-TUTKIJATAPAAMISESSA 2015 ESITELTYYN TUTKIMUKSEEN

Käsillä oleva katsaus perustuu Joensuun tutkijatapaamiseen ilmoittautuneiden tutkijoiden ennakko- ja esitysmateriaaleihin sekä Jenni Pätärin tutkijatapaamisen aikana kirjaamiin muistiinpanoihin. Aineistoa kertyi yhteensä 68 sivua. Tutkijoiden lähettämiin materiaaleihin voi tutustua VST ry:n verkkosivulla (www.sivistystyo.fi). Tutkijatapaamisen alisivulta löytyvät myös tutkijoiden yhteystiedot esimerkiksi tarkempia tiedusteluja

varten. Tutkijoiden käyttämät aineistot ja niiden sisällöt vaihtelivat tutkimuksen vaiheen sekä esimerkiksi aiempien tutkijatapaamisesitysten mukaan. Esitellyt tutkimustyytit vaihtelivat eri vaiheissa olevista väitöstutkimuksista muuhun yliopistotutkimukseen, tutkimus- ja tutkimushankeideihin sekä jo päättyneiden selvitystyyppisten tutkimusten esittelyyn (ks. taulukko 1).

Taulukko 1. Tutkimusesitystyytit

Esitystyyppi	Lkm	Tutkijat
Käynnissä oleva väitöstutkimus	6	1. Turunen, 2. Keto, 3. Möttönen, 4. Käyhkö, 5. Majoinen, 6. Luukkainen
Käynnissä oleva yliopistotutkimus	2	1. Piirainen & Malinen, 2. Heikkinen
Tutkimus- tai tutkimushankeidea	2	1. Sivenius, 2. Kattelus
Päätynyt selvitystutkimus	1	Kotiranta
Yhteensä	11	

Joensuussa esiteltyt tutkimusaiheet tarttuvat vapaaseen sivistystyön kokonaisvaltaisesti. Aiheet olivat ajankohtaisia ja käytännönläheisiä, mutta mukaan mahtui myös teoreettisemmin orientoituneita tutkimusaiheita. Esiteltyt tutkimukset pyrkivät yhtäältä vapaan sivistystyön yhteiskunnallisen merkityksen kirkastamiseen ja esimerkiksi tarkastelemaan sille lainsäädännössä asetettuja tehtäviä, toisaalta alan käytäntöjen ja erityisesti pedagogisten käytäntöjen tunnistamiseen ja kehittämiseen, sekä kolmanneksi teoriapohjan vahvistamiseen niin alan peruskäsitteiden kuin pedagogiikan osalta.

Keskeisten *teemojen painopisteet* esitellään taulukossa 2. Yksittäinen tutkimus voi kuulua useampaan teemaan. Esimerkiksi Heidi Luukkaisen väitöstutkimus ”TVT kansanopistojen opetuksen kehittämisessä” on merkitty *Opettajuus ja opettaminen* -aiheeseen sekä *Oppimisympäristöteemoihin*. Suurimmat teemat olivat 1. opettajuutta ja opettamista sekä 2. kansalaisuutta ja aktiivista kansalaisuutta käsittelevät teemat.

Taulukko 2. Tutkimusaiheiden temaattiset painopisteet

Teema	Lkm
Opettajuus, opettaminen, pedagogiikka, andragogiikka ja (aikuis)pedagogiset ratkaisut	5
Kansalaisuus (ml. kotoutuminen) ja aktiivinen kansalaisuus	3
Osallisuus ja vertaisuus	2
Aine ja sen oppiminen	2
Oppimisympäristöt	2
Historialliset ja historiallistavat analyysit	2
Käsiteanalyysit	2
Organisaatiotutkimus	1
Yhteensä	19

Tutkimusaiheiden jakautuminen *tutkimuksen kohteena olevan oppilaitosmuodon tai organisaation mukaan* esitellään taulukossa 3. Organisatorisesti tarkasteltuna suurin osa Joensuussa esitellyistä tutkimuksesta kohdistuu vapaaseen sivistys-

työhön yleisesti tai pitäen sisällään useampien oppilaitosmuotojen tarkastelua (esim. *Vertaisuus vapaassa sivistystyössä*, Käyhkö; *Liberaalia, populaaria vai kansaista sivistystyötä*, Heikkinen) sekä yksittäisistä oppilaitosmuodoista kansalais- ja työväenopistoihin (esim. *Luottamus ja verkostot kansalaisopistoissa*, Keto; *Tuntiopettajana kansalaisopistossa*, Majoinen). Lisäksi Joensuussa oli esittelyvuorossa yksi kansanopistoihin kohdistuvaa tutkimusta (*Tieto- ja viestintäteknologia kansanopistojen opetuksen kehittämisessä*, Luukkainen).

Taulukko 3. Tutkimusaiheet organisatorisesti tarkasteltuna

Oppilaitos, organisaatio tmv.	Lkm
Vapaa sivistystyö tai kansansivistystyö yleisesti	5
Kansalais- ja työväenopistot	5
Kansanopistot	1
Yhteensä	11

Tutkimuksissa esiin nousevia erityisiä *kohderyhmiä* ovat alan opettajat, nuoret aikuiset, seniorit (50+) ja maahanmuuttajat. *Menetelmällisesti* tutkimukset jakautuvat taulukossa 4 esitetyllä tavalla. Suurin osa Joensuussa esitellyistä tutkimuksesta nojaa laadullisiin tutkimusmenetelmiin, erityisesti sisällönanalyyysiin. Yksittäisessä tutkimuksessa voidaan nojata useampaan menetelmälliseen lähestymistapaan kuten esimerkiksi Ari Siveniuksen tutkimushankeideassa toimintatutkimukseen sekä etnografiseen tutkimukseen.

Taulukko 4. Menetelmälliset ratkaisut

Tutkimusmenetelmä	Lkm
Sisällönanalyysi	4
Etnografia	2
Faktorianalyysi	2
Toimintatutkimus	1
Elämäkerta / mikrohistoria	1
Narratiivinen tutkimus	1
Mixed method	1
Historiallistava käsiteanalyysi	1
Yhteensä	13

3 Tutkimusesittelyt – 11 tutkimusesimerkkiä

Tutkimusten esittelyt perustuvat tutkijoiden laatimiin ennako- ja esitysmateriaaleihin sekä Jenni Pätärin esityksistä tekemiin muistiinpanoihin. Alkuperäiset esitysmateriaalit sekä tutkijoiden yhteystiedot löytyvät esim. VST ry:n verkkosivulta: <http://sivistystyo.fi/index.php?k=14307>.

3.1 Vapaan sivistystyön paikka nuorten aikuisten elämässä? (Ari Sivenius, UEF)

Siveniuksen esittelemässä tutkimushankeideassa on tavoitteena syrjässä olevien nuorten aikuisten tukeminen vapaassa sivistystyössä ja vapaan sivistystyön keinoin. Hankkeessa on tarkoitus selvittää ja kehittää erityisesti kansalais- ja työväenopistojen mahdollisuuksia tukea nuorten aikuisten elämää osallistavan toiminnan muodossa. Sivenius kysyy, voisivatko kansalaisopistot tarjota kannattelevan pysähdyspaikan nuorten aikuisten vierellä kulkijana.

Hankeidean menetelmälliset ratkaisut nojaavat toimintatutkimukseen, etnografiaan sekä kokeilevaan kehittämistyöhön. Sen kohderyhmä ovat nuorisolakia seuraten 17–29-vuotiaat nuoret aikuiset. Vapaan sivistystyön peruslähtökohdat – omaehtoisen oppimisen herättäminen, havahduttaminen henkilökohtaisen kasvun ja kehittymisen mahdollisuuksiin sekä sosiaalisen verkoston ruokkiminen – yhdistettynä kansalaisopistojen koko maan kattavaan oppilaitosverkkoon tar-

joavat kehittämishankkeelle otolliset lähtökohdat.

Tutkimushankeidean taustalta löytyy Siveniuksen vuonna 2014 päättynyt ESR-hanke ”Työpaja nuorten risteysasemana vai uuden polun mahdollistajana”. Hanke kohdistui Joensuun Nuorisoverstas ry:n työpajatoimintaan. Se pyrki toimijoita osallistaen kartoittamaan työpajatoiminnan merkitystä nuorten elämässä, jäsentämään pajatoiminnan käytänteitä eri toimijoiden näkökulmasta sekä rakentamaan moniammatillista asiantuntijaverkosta kehittämistyölle. Hankkeessa kerättyä kartoitettavaa tietoa tarkasteltiin erilaisissa koulutustilaisuuksissa ja tutkijatapaamisissa sekä sidosryhmiä koskevissa seminaareissa, tapaamisissa ja tiimipalaverissa. Hankkeen myötä muodostunut verkosto jatkaa työskentelyä työpajatoiminnan kehittämiseksi.

Sivenius haastaa sekä vapaan sivistystyön toimijat että SVV-ohjelman pohtimaan mahdollisuuksiaan nuoria aikuisia osallistavan toiminnan foorumina.

3.2 Kansalaisuutta suomalaisilla kansalaisopiston kursseilla ja ruotsalaisissa opintopiireissä - eroja ja yhtäläisyyksiä (Annika Turunen, ÅA)

Turusen väitöstutkimus käsittelee kansalaisuuden roolia vapaassa sivistystyössä. Tutkimus on etnografinen kenttätutkimus, jonka aineiston Turunen on kerännyt Suomessa kansalaisopiston järjestämällä seniorien puutyökurssilla ja opintokeskuk- sen järjestämässä filosofian opintopiirissä, sekä Ruotsissa opintojärjestön järjestämällä englannin kielen kurssilla. Joensuussa tutustuttiin hänen

työstämäänsä väitökseen pohjautuvaan englanninkieliseen kirjalukuun (*Palgrave Macmillan's Handbook on Adult and Lifelong Education and Learning*). Luku käsittelee pohjoismaista vapaata sivistystyötä kansalaisuuden näkökulmasta, muun muassa kansaliskasvatuksellisesta näkökulmasta sekä tarkastellen eroja ja yhtäläisyyksiä suomalaisten kansalaisopistokurssien ja ruotsalaisten

opintopiirien välillä. Turusen lähtökohta on kansalaisuuden määrittely, jossa se nähdään toiminnassa ja sosiaalisessa kanssakäymisessä ilmenevänä sekä kytköksissä oppimiseen ja sivistymiseen; ei ainoastaan esimerkiksi passiivisena statuksena.

Turunen kokoaa kirjalluvussa erilaisia kansalaisuuden määrittelyjä, kansalais- ja sivistystyökäsitteiden kääntämisen haasteita, vapaan sivistystyön kehityshistoriaa Suomessa ja Ruotsissa sekä toiminnan nykykäytäntöjä kansalaisuuden ulottuvuuksiin peilaten. Vaikka kehityskulut ovat molemmissa maissa olleet omanlaisiaan, näyttäytyy nykytoiminta verrattain samankaltaisena. Toiminnassa korostuvat osallistujalähtöisyys, tasa-arvoinen vuorovaikutus sekä pyrkimys tasa-arvoisiin osallistumismahdollisuuksiin. Yhteistä on myös toiminnan ambivalentti suhde valtioon: toisaalta vapaan sivistystyön perinteestä ja syntyjuurista nousten valtion haastaminen tasa-arvoisemman yhteiskunnan rakentamiseksi, toi-

saalta valtion rahoituksen myötä sen osoittamiin tehtäviin mukautuminen.

Turunen pohtii, että vapaan sivistystyön korostetaan yhä lisäävän demokraattista osallisuutta niin toimintamuotojensa kuin sisältöjensä kautta; samalla kuitenkin monenlaiset yhteiskunnalliset tekijät kielivät demokratian kriisistä niin Suomessa kuin Ruotsissa. Vapaan sivistystyö juontaa juurensa muutoshakuisista kansanliikkeistä, kun taas nykyisin yhä harvempi kansalainen kuuluu järjestöihin tai muihin liikkeisiin. Tilalle on ennemminkin tullut markkinasubjektius ja sen mukanaan tuomat uudet ja toisenlaiset vapaudet. Tämä näkyy myös vapaassa sivistystyössä. Yksilölliset tarpeet ja individualismi haastavat yhä voimakkaammin vapaan sivistystyön perinteiset kollektiiviset ja emansipatoriset pyrkimykset. Vapaan sivistystyön pohjoismaista tulevaisuutta visioidessaan Turunen haluaakin muistuttaa, että markkinoiden kysyntään reagoiva toiminta kasvattaa erilaisia kansalaisia kuin yhteiskunnan eheydestä ja tasa-arvosta ohjautunut toiminta.

3.3 Luottamus ja verkostot kansalaisopistoissa (Leea Keto, Järvilakeuden kansalaisopisto/Chydenius-instituutti)

Leea Kedon väitöstutkimus käsittelee kansalaisopistoa sosiaalisen pääoman kasvattajana. Keto nostaa sosiaalista pääomaa määritellesään keskiön ihmisten sekä organisaatioiden muodostamat verkostot sosiaalisen pääoman luojana sekä luottamuksen ja kommunikaation merkityksen sosiaalista pääomaa synnyttävän yhteistoiminnan edellytyksenä. Tutkimuksen aineisto koostuu Järvilakeuden kansalaisopiston kahden yhteisöllisen teatterihankkeen materiaaleista sekä kansalaisopistoille tehdystä kyselystä. Joensuussa Keto esitteli kyselynsä ensilöydöksiä. Kyselyssä selvitettiin, miten luottamus ja verkostot nähdään kansalaisopistoissa.

Keto toteutti kyselyn sähköisesti vuodenvaihteessa 2014–2015 Kansalaisopistojen liiton Tammi-

seminaarin tiedottamisen yhteydessä. Kysely koostui avoimista kysymyksistä, jotka lähetettiin 148 osallistujalle. Kyselyyn vastasi 68 henkilöä (46 %). Vastaajista puolet olivat rehtoreita (n = 34 eli 50 %) ja puolet joko opettajia (n = 9 eli 13 %), suunnittelijoita ja toimistohenkilökuntaa (n = 11 eli 16 %), luottamushenkilöitä (n = 2 eli 3 %) tai muita kansalaisopistokentän toimijoita (n = 12 eli 18 %). Puolet vastaajista oli yhdellä paikkakunnalla toimivista opistoista ja puolet alueopistoista. Kedon alustavat löydökset perustuvat vastausten ryhmittelyyn kysymysten mukaisesti. Vastauksia ei eritelty ammatin tai opistoalueen mukaan.

Kyselyvastauksissa korostuivat Kedon koontin mukaan organisaationäkökulma sekä opistojen lähtökohtaisesti verkostoitumista ruokkiva ja

luottamukseen perustuva toimintakulttuuri. Kysymykset ja vastausten pääteemat olivat seuraavanlaisia:

- 1. Millaisia verkostoja kansalaisopistossa syntyy?** Kansalaisopistoissa syntyy monenlaisia ja -tyyppisiä verkostoja. Yleisimmin mainittiin hallinto-, kollega-, paikallislehdistö-, opiskelija-, ystävyys- ja muut henkilöverkot, some-verkot sekä kolmas sektori, yrityselämä ja liitot. Esimerkiksi opiskelijaryhmien vaihtuvuuden todetaan vastauksissa vahvistavan niin opiskelijoiden kuin opettajien taitoja toimia erilaisten ihmisten kanssa.
- 2. Miten kansalaisopisto voi edesauttaa erilaisten verkostojen syntymistä?** Vastajat kuvasivat kansalaisopistoja ja niiden toimintakulttuuria aktiivisena ja lähtökohtaisesti verkostoitumista ruokkivana. Verkostoitumista tukee paitsi opiston monipuolinen toiminta, myös opetuksen ulkopuolinen toiminta (esim. yhteiset koulutukset ja muut kokoontumiset, näyttelyt ja matkat). Muina tukevinä tekijöinä korostettiin hyvän ilmapiirin merkitystä, avoimuutta ja reilua meininkiä.
- 3. Miten näet luottamuksen käsitteen liittyvän kansalaisopistoon ja sen toimintaan?** Kansalaisopistoa kuvataan Kedon kokoamissa vastauksissa luotettavana ja neutraalina julkisena toimijana, jolla on hyvä maine. Luotettavuus syntyy toiminnan pitkistä perinteistä, laadusta ja jatku-

vuudesta. Luottamusta kuvaillaan vastauksissa myös toiminnan tasolla. Opistot nähdään asiantuntijaorganisaationa, jossa opettajat työskentelevät hyvin itsenäisesti, ja tämä sekä edellyttää että synnyttää toimijoiden välistä luottamusta. Myös opistojen yhdenvertaisuuteen perustuvaa ja avointa toimintakulttuuria nostetaan vastauksissa esille, kuten myös ensimmäisen kysymyksen tavoin ryhmien vaihtuvuutta ja erilaisuutta, minkä kuvaillaan vähentävän ennakkoluuloja.

- 4. Tulevatko sosiaalinen media ja virtuaalisuus muuttamaan kansalaisopiston toimintaa?** Some ja uudet virtuaaliset ratkaisut tuodaan vastauksissa esille erityisesti markkinoinnin ja viestinnän tehostajina sekä opetuksen tukena. Uusien ratkaisujen ei nähdä syrjäyttävän perinteistä ryhmäopetusta. Vastauksissa korostetaan ylipäänsä lähipalveluperiaatteen merkitystä ja sitä, että opistojen tulee jatkosakin olla siellä, missä ihmiset ovat. Parhaimmillaan somen ja uusien virtuaaliratkaisujen nähdään vahvistavan tasarvoisia osallistumismahdollisuuksia, esimerkiksi pitkien välimatkojen tai liikumisvaikeuksien näkökulmista. Haasteena on kuitenkin samalla se, miten välitetään uusien ratkaisujen käyttöön- ja haltuunottoon liittyvä epätasaroistuminen (esim. eritasoiset välineet ja taidot).

3.4 Naiskansalaisuuden ideaalin rakentuminen itsenäistyvässä Suomessa 1900-luvun alussa (Sirja Möttönen, UEF)

Möttönen tutkii väitöstutkimuksessaan naiskansalaisuuden ideaalien rakentumista ja sivistyspyrkimyksiä itsenäistyvässä Suomessa Jenny Ivalon (1854-1921) elämäkerran kautta. Tutkimuksessa kuvataan, kuinka Ivalo ja Sortavalan diakonissat

osallistuivat kansansivistystyöhön osana yhteiskunnallista murrosta, jossa myös naisen asema kirkossa ja yhteiskunnassa oli murroksessa.

Ivalo oli Sortavalan diakonissalaitoksen ensimmäinen johtajatar (1894-1921) ja yhteiskunnallinen vaikuttaja. Hän saapui Sortavalaan suomenkielen opettajattareksi (1883), kuului Sortavalan Evankelisen Seuran perustajajäseniin (1890) sekä toimi muun muassa alueen Raittiusseurassa. Toiminta seurapuhujana ja aktiivina oli tuolloin vielä harvinaista naisille. Evankelisen Seuran tarkoituksena oli alueen yhteiskunnallisten ja hengellisten olojen parantaminen. Se järjesti hengellisiä kokouksia, joissa käsiteltiin muun muassa kristillistä kasvattamista sekä lähetys- ja raittiusasiaa. Diakonissakodin tehtävänä oli kouluttaa naisia seurakuntien, ja erityisesti maaseutuseurakuntien, palvelutyöhön.

Möttösen mukaan Sortavalan diakonissakoti oli kansainvälisestikin ainutlaatuinen kristillisen naiskasvatuksen muoto, joka perustui Ivalon aikaisemmille kokemuksille seminaarin opettajana ja hänen opintomatkahavaintoihin muun muassa Saksassa, Ruotsissa ja Norjassa. Möttönen nostaa esiin, että esimerkiksi Sortavalan koulutuksen pedagogiset ratkaisut poikkesivat merkittävästi Suomessa ja Saksassa vallinneesta sisarkotijärjestelmästä, jossa diakonissalaitos oli sisarelle myös hänen elinikäinen kotinsa. Sortavalasta valmistuneet sisaret sen sijaan lähtivät koulutuksensa jälkeen töihin seurakuntiin eri puolille Suomea, alueellisten tarpeiden kuten terveydenhuollollisten tarpeiden mukaan. Sortavalassa diakonissoja koulutettiin myös ensimmäisen kerran suomen kielellä eikä oppilaisiksi hakeutuneet ainoastaan säätyläisnaiset vaan pääosin talonpoikaissäättyyn kuuluvat ”kansan naiset”, joiden rooli käytännöl-

lisen diakonian eteenpäin viejänä oli merkittävä. Möttönen jatkaa, että Ivalon kasvatusta ja oppimisenäkemyksissä korostui oppilaiden ja opettajan välinen vuorovaikutus. Ivalo kehitti diakonissakoulutusta seurakuntatyössä olevien sisarten antaman palautteen perusteella ja keskeisen osan koulutusta muodostikin hengellisten - ja työkokemusten jakaminen.

Möttösen tutkimus edustaa vähän tutkittua naisopettajien ja -kasvatuksen historiaa. Tutkimuksen aineisto koostuu Ivalon elämäkerrasta, lehtiaineistosta (*Tervehdys Sortavalan Diakonitarlaitoksesta 1913-1921; Kasvatusopillisia Sanomia kristillisille opettajille ja vanhemmille*), valokuva-aineistosta sekä Ivalon kirjoittamista kirjoista. Menetelmällisesti Möttönen yhdistelee mikrohistorian, narratiivisen tutkimuksen sekä elämäkerrallisia ja pedagogisen elämäkerran lähestymistapoja. Hän analysoi aineistoja lineaarisesti ”mitä, missä ja milloin?” -kysymysten avulla sekä syklistisesti ”kenelle tekstit on kirjoitettu?” - ja ”mikä on ollut tekstien tehtävä?” -kysymysten avulla.

Naiskansalaisuutta hahmottaessaan Möttönen kuvailee pyrkivänsä analysoimaan esimerkiksi aineistojen sisältämiä erilaisten kutsumusten ristiriitoja: miten naisen, säädyn, diakonissan ja opettajan, tai älyllinen, maallinen ja hengellinen kutsumus kohtaavat aineistossa toinen toisensa. Möttönen näkee, että Ivalon elämää ja näkemyksiä tarkastelemalla on mahdollista lisätä tietoa paitsi diakonissakoulutuksen ja sisarten elämän sisällöistä, myös naisten roolista yhteiskunnallisina toimijoina ja kansanvalistajina.

3.5 Liberaalia, populaaria vai kansaista sivistystyötä? (Anja Heikkinen, UTA)

Heikkisen tutkimusesitys problematisoi vapaan sivistystyön peruskäsitettä ja kiinnittää huomiota sen käännosten erilaisiin merkityksiin (esim. *liberal* tai *popular adult education*). Hänen historiallistava käsiteanalyysinsä pohjautuu muun muassa *Suomalaisen Aikuiskasvatuksen Kentät ja Kerros*

tumat (SAKKE) -hankkeen aikana kerättyihin aineistoihin.

Heikkisen tutkimus lähtee liikkeelle korostaen käsitteiden ja niiden tulkintojen kehkeytymisen sijoittamista geobiopoliittishistoriallisiin yhteyk-

siinä niiden ymmärtämiseksi – ja vähintään tietoisuutta tällaisista yhteyksistä erilaisia käsitteitä käytettäessä. Esimerkeissään hän korostaa ensinnäkin työ-käsitteen merkitystä ja sen toimijuutta korostavaa ulottuvuutta osana suomalaista vapaan sivistystyön peruskäsitettä, ja joka käänöksissä usein hukkuu (esim. em. *liberal* ja *popular adult education*). Heikkinen huomauttaa, että samalla kadotetaan jotakin merkittävää myös vapaan sivistystyön toimijan ja tekijän ulottuvuudesta. Vastaavaa – ellei jopa syvempää – vahinkoa tuottaa sellaisiin ylikansalliseen koulutuspoliittiseen käsitteisiin kuten *non-formal* tai *non-vocational adult education* turvautuminen. Vapaan sivistystyön määrittely esimerkiksi ”ei-ammattillisena aikuiskoulutuksena” kadottaa hänen mukaansa kaikki yhteydet suomalaisen vapaan sivistystyön arvolähtökohtiin sekä taloudellisiin, poliittisiin, uskonnollisiin ja kulttuurisiin liikkeisiin. Sen sijaan se asettaa keskiöön koulutuksen yhteyden ammattiin ja jättää negatiiviseksi muunsisältöisen kouluttautumisen sekä arvoperustan lähtökohtaisesti toisarvoiseen asemaan.

Heikkisen tutkimusesityksen toisen keskeisen juonteen muodosti historiallinen johdattelu kansa-käsitteen ja vapaan sivistystyön suhteeseen näkökulmasta ”talonpoikaista vai työväenhenkistä sivistystyötä?”, joista jälkimmäinen on saanut alan keskusteluissa etusijan. Esimerkiksi 1940-luvulla alan teoreetikot kinastelivat toimintamuotojen oikeaoppisuudesta. Ensin mainitut ”puolustivat grundtvigilaista perinnettään ja syyttivät jälkimmäisiä puoluehenkisyydestä, jälkimmäiset taas moittivat edellisiä tunnustuksellisesta pintatiedon levittämisestä ja julistivat edustavansa tieteellisen ja opinnollisen sivistyksen castréni-

laista tulkintaa” (Heikkinen, tulossa). Heikkinen muistuttaa, että kahtiajakoa ja puolten valitsemista kohdallisempaa olisi tarkastella vapaan sivistystyön toimintamuotoja ja pääkehitysjuonteita yhdessä ja suhteessa toisiinsa, ja esimerkiksi muistaa talonpoikaisen sivistysliikkeen laaja-alaiset vaikutukset ja kansalähtöisyys siinä missä työväen sivistysliikkeenkin. Maaseudun elinolojen turvaamista ja vahvistamista ajaneet talonpoikaiset maakunnalliset toimijat olivat laaja-alaisesti mukana perustamassa kansanopistoja, kirjastoja, nuorisoseuroja sekä raittiusseuroja, ja ajamassa suomenkielisen yliopisto-, oppikoulu- ja kansanopetuksen asiaa. Heidän erityisesti N.F.S. Grundtvigilta (1783-1872) ammentamansa aatteet kuten ajatus kansaisesta sivistyksestä pyrki korvaamaan elitistisen opillisen kasvatuksen ”koululla elämää varten” sekä itsekasvatuksellisella prosessilla. Siinä osallistujat tulevat tietoisiksi ”elämänmuotonsa kantaman ajattelun, tunteiden ja ihanteiden perinteestä” tasa-arvoisessa vuorovaikutuksessa – ja nimenomaan *talonpoikaisena* sivistysliikkeenä ja toimijoina, ei esimerkiksi erityisesti kansallishenkisenä sivistysliikkeenä (vrt. *kansainen* ja *kansallinen*; Heikkinen, tulossa).

Heikkinen muistuttaa, että erilaisten kehityskulkujen ja jännitteiden näkyväksi tekeminen on olennaista myös alan nykykriisien syiden tunnistamisessa ja niiden selättämisessä.

Heikkisen esitysmateriaalien ohella käytetyt lähteet: Heikkinen, A. (tulossa). Oma maa ja kansa. Teoksessa A. Heikkinen & J. Tuomisto (toim.). Aikuiskasvatuksen muuttuvat paradigmat. Suomalaisen Aikuiskasvatuksen Kentät ja Kerrostumat (SAKKE). Tampere University Press.

3.6 Vertaisuus vapaassa sivistystyössä (Katinka Käyhkö, UEF)

Käyhkö tutkii väitöstutkimuksessaan vertaisuutta käsitteenä ja ilmiönä aikuiskoulutuksen eri konteksteissa. Aiempi vertaisuustutkimus on hänen

mukaansa keskittynyt vertaisuuden vaikutusten ja käyttömahdollisuuksien tarkasteluun erityisesti kouluikäisten parissa. Vertaisuuden käsitettä on

tutkittu vähän eikä hänen mukaansa myöskään heterogeeniseen aikuisopiskelijoiden joukkoon ole juurikaan kiinnitetty huomiota. Käyhkö kuvaillee häntä kiinnostavan erityisesti vapaan sivistystyön ja formaalin koulutuksen välinen jännite ja onko ”vapaa” harrastusopiskelu sosiaalisempaa tai ”vertaistavampaa” kuin tutkinto-opiskelu.

Käyhkön väitös on kolmivaiheinen Mixed Method -tutkimus, josta hän esitteli Joensuussa ensimmäisen tutkimuskysymyksensä alustavia löydöksiä. Sen avulla hän selvittää, miten aiempi tutkimus, eri teorit sekä eri oppilaitokset kuvaavat vertaisuutta ilmiönä ja määrittelevät sitä käsitteenä. Hän pyrkii analysoimaan esiin nousevia vertaisuusdiskursseja, millaisia positioita ne tarjoavat aikuisopiskelijalle ja vertailemaan löydöksiä eri aikuiskoulutusmuotojen välillä. Käyhkön tutkimusaineisto koostuu eri oppilaitosmuotojen julkisesta materiaalista kuten verkkosivuista, esitteistä ja opiskelijan oppaista. Teoreettisesti Käyhkön tutkimus nojaa positiointiteoriaan (Davies & Harré 1990; Harré & van Langenhove 1999; Harré 2004), jonka avulla vertaisuutta on mahdollista lähestyä moninäkökulmaisesti mikrotasolta makrotasolle.

Käyhkö paneutui esityksessään ensinnäkin vertaisuuden teoreettiseen käsiteanalyysiin. Hän peilaa suomenkielen vertainen- ja vertaisuus-käsitteitä englanninkielisiin *peerness-*, *peerhood-*, *peership-* ja *parity-*käsitteisiin muun muassa Anu Puusan (2008) kahdeksanportaista käsiteanalyysimallia hyödyntäen. Tältä pohjalta hän mallintaa vertaisuussananaston käyttötasot. Toiseksi Käyhkö paneutui vertaisuuden merkityksiin alustavien aineistolöydöstensä pohjalta. Hän kiinnittää huomiota oppilaitosmuotojen hyvin erityyppisiin vertaisuusdiskursseihin, joiden taustalta löytyy erilaisia ideologisia ja teoreettisia painotuksia. Hän toteaa painotusten vaihtelevan kokemuksellisuudesta ja emansipatorisuudesta kollegiaalisuuteen, kahdenvälisestä suhteesta rajattujen tai geneerisempienkin ryhmien vertaisuuteen.

Vapaa sivistystyö on Käyhkön mukaan kolmesta vertaillusta aikuiskoulutusmuodosta vertaisuusmyönteisin ja teoreettisesti tarkasteltuna se edustaa emansipatorista ryhmävertaisuutta. Vertaisuuspuhe vapaassa sivistystyössä on hänen mukaansa hyvin positiivista ja luo kuvaa innostavasta toinen toisiltaan oppimisesta, vaikka opetus käytännössä olisikin opettajavetoista ja vertaisuudelle oleellinen vastavuoroisuus ei opinnoissa aina toteutuisikaan. Keskeisinä selittävinä tekijöinä hän nostaa esille vapaan sivistystyön pitkän vertaisoppimisen perinteen (esimerkkinä mm. opintokerhot), toiminnan arvolähtökohdat sekä aatteelliset lähtökohdat.

Ammatillisen koulutuksen puolella Käyhkö kiinnittää huomiota siihen, että vertaisuudesta puhutaan erityisesti erityisoppijoiden vertaistukiryhmien, vertaistuutoreiden ja vertaissovittelun yhteyksissä. Teoreettisesti tarkasteltuna vertaisuuspuheen painopiste on ryhmävertaisuudessa, mutta toisenlaisessa hengessä kuin vapaassa sivistystyössä. Käyhkö tiivistää ammatillisen aikuiskoulutuksen vertaisuusdiskurssin sisältöä todeten, että vertaisista ja vertaisuudesta näytetään puhuttavan, mikäli yksilöllä on vaikeuksia.

Korkeakoulutuksen kontekstissa Käyhkö kiinnittää huomiota kolmannen sektorin vertaistukiryhmiin liittyvien opinnäytetöiden suureen määrään. Aineistossa puhutaan vertaistuutoroinnista, -arvioinnista ja -ohjauksesta sekä kehittävästä vertaiskäynneistä. Vertainen määrittyy lähinnä opiskelijakaveriksi ja vertaisten roolia korostetaan opintojen alku- sekä opinnäytevaiheessa. Vertaisuudesta puhutaan opiskelijaa sekä oppilaitosta hyödyttävänä, motivaatiota ja vuorovaikutustaitoja sekä valmistumista edistävänä asiana. Teoreettisesti Käyhkö sijoittaa korkeakoulujen vertaisuuspuheen episteemisen vertaisuuden kollegiaaliseen piiriin.

Tutkimusesityksensä lopuksi Käyhkö pohti, tiedostavatko oppilaitokset itse omat diskurssinsa ja niiden vaikutukset. Hän muistuttaa, että vertai-

suuden ei kannata odottaa toteutuvan automaattisesti.

3.7 Opettajuus vapaassa sivistystyössä (Arja Piirainen & Anita Malinen, JYU)

Piirainen ja Malinen esittelivät Joensuussa tutkimustaan kansan- ja kansalaisopistojen opetus- ja ohjauskäytännöistä sekä andragogisesta opettajuudesta. Parhaillaan heillä on käynnissä aineiston analyysi. He lähtivät liikkeelle pohtien, että vapaan sivistystyön peruslähtökohdat kuten toiminnan autonomia, humanistinen lähestymistapa persoonalliseen kehitykseen, yhteisöllisyyttä ja dialogia painottava pedagoginen ote sekä lain-säädännössä määritellyt tehtävät tarjoavat omalaisia ja erityisiä mahdollisuuksia myös vapaan sivistystyön ohjaus- ja opetustyöhön. Vapaan sivistystyön opettajuuden omaleimaisuudesta ja andragogiikasta on heidän mukaansa toistaiseksi kuitenkin vain vähän tutkimustietoa.

Piiraisen ja Malisen aineistonkeruumenetelmä on kyselytutkimus ja analyysimenetelmä faktorianalyysi SPSS-ohjelman avulla. Teoreettisesti tutkimus nojaa John A. Henschken (1989) ja Charline Stantonin (2005) tutkimuksiin andragogisesta opettajuudesta. Henschken IPI-mittari (Instructional Perspectives Inventory) andragogisen kompetenssin kehittämiseksi ja Stantonin (2005) myöhemmin tekemä mittarin päivitys muodostavat Piiraisen ja Malisen kyselytutkimuksen pohjan. Mittari nostaa keskiöön opettajan ja opiskelijan välisen luottamuksen, empatian, sitoutumisen sekä itseohjautuvuuden. Näistä teoreettisista lähtökohdista käsin Piiraisen ja Malisen tutkimuskysymykset ovat jäsentyneet seuraavanlaisiksi:

1. Millaisia ovat vapaan sivistystyön opettajat (ikä, sukupuoli, koulutustausta jne.)?
2. Millaista on vapaan sivistystyön opettajien empaattisuus suhteessa oppilaisiin?
3. Millainen on opettajien luottamus opiskelijoihin?
4. Millainen on ohjauksen suunnittelu ja toteutus?
5. Miten ohjaaja ottaa huomioon opiskelijan ainutlaatuisuutta ja erityisyyttä?
6. Millaista on opettajan kiinnostus oppijoihin?
7. Miten opiskelijakeskeinen oppimisprosessi on?
8. Miten opettajakeskeinen oppimisprosessi on?

Piirainen ja Malinen hyödynsivät aineistonkeruussaan Henschken laatimaa Likert-asteikollista kyselyä. He esitetasivat kyselylomakkeen ja keräsivät kyselyaineiston sähköisesti keväällä 2014 kansanopistojen ja kansalaisopistojen opettajilta MrInterview-ohjelman avulla. Kyselyyn saapui 129 vastausta ja vastausprosentiksi muodostui 16,8. Piirainen ja Malinen huomauttavatkin tulostensa olevan suuntaa antavia.

Tutkijat kertoivat jatkavansa faktorianalyysin parissa Henschken faktoreiden mukaan. Toistaiseksi korkeimpia faktorilatauksia ovat saaneet opettajien luottamus, ohjauksen suunnittelu ja toteutus, oppimisprosessin opiskelijakeskeisyys, opettajan sensitiivisyys oppilaita kohtaan sekä luottamus oppijoihin. Lataukset kertovat faktorien osuvuudesta ja kuvaavuudesta.

3.8 Tuntiopettajana kansalaisopistossa (Päivi Majoinen, Pieksämäen seutuopisto/UEF)

Majoisen väitöstutkimuksen aiheena on, mikä tekee ilman pedagogista koulutusta työtään tekevästä kansalaisopiston tuntiopettajasta osaa- van opettajan ja oppimisympäristön rakentajan. Tutkimuksessa rakennetaan osaa- van tuntiopettajan määritelmää ja analysoidaan tuntiopettajien

opetuksessa käyttämiä pedagogisia ratkaisuja ja malleja. Majoinen kuvailee tutkimustaan praktiseksi ja aineistolähtöiseksi. Hän tarkastelee ja mallintaa tuntiopettajien opetuksen käyttöteorioita ja vertailee löydöksiään aiempaan tutkimukseen sekä muun muassa oppimisympäristöajatte-

luun ja konstruktivistiseen teoriaan. Tutkimuksessa on myös toimintatutkimuksellisia piirteitä. Majoisen tutkimuskysymykset ovat

1. Miten tuntiopettaja rakentaa oppimisympäristön kansalaisopistossa?
2. Mitä on sellainen pedagoginen osaaminen, joka kannattaa huomata ja joka voisi toimia mallina myös muille tuntiopettajille?
3. Mitä pedagogisten mallien piirteitä löytyy tuntiopettajien opetuksessa?

Majoisen tutkimusaineisto koostuu 1.) tuntiopettajien opettajuusaiheisista kirjoitelmista (n = 14), 2.) opetustilanteiden havainnointi- ja videointimateriaalista (n = 14), 3.) STR-haastatteluista (Stimulated recall) eli opetustallenteen katselusta yhdessä videoidun opettajan kanssa keskustellen (n = 14), 4.) opiskelijoiden *hyvä opettajuus* -aiheisista kirjoitelmista (n = 127) sekä 5.) kahden kansalaisopiston tuntiopettajien itsearvioinneista (n = 89). Aineistoa hän analysoi sisällönanalyysin keinoin.

Majoisen aineistonkeruuseen on osallistunut yhteensä 14 tuntiopettajaa, joista 9 on naisia. Osallistujat ovat iältään 33-71-vuotiaita ja pääosin Pieksämäen seutuopistosta (n = 12). Kaksi osallistujaa on lähiseudun muista opistoista. Osa seutuopiston opettajista opettaa myös muissa lähiseudun opistoissa. Kaikilla osallistujilla on pitkä kansalaisopistotausta, mutta eri pituinen opetuskokemus. Suurin osa osallistujista (n = 11) on toiminut tuntiopettajana 10-20 vuotta, yksi vähän yli vuoden ja kaksi noin kolme vuotta. Kaikilta osallistujilta puuttuvat pedagogiset opinnot. Osallistujat edustavat kaikkia kansalaisopiston pääopetusainealueita: musiikkia, kieliä, kädentaitoja, kuvataidetta, tanssia, liikuntaa, tietotekniikkaa ja ensiapua, ja kaikki heistä ovat saaneet erinomaista palautetta opiskelijoiltaan.

Joensuussa Majoinen esitteli alustavia tutkimustuloksiaan. Tässä katsauksessa keskeisiä löydöksiä kootaan erittelemättä aineistotyyppiä. Aineistojen pääteemat ovat Majoisen mukaan hyvin lä-

hellä toisiaan – opettajat ja opiskelijat näyttävät hänen mukaansa arvostavan samoja osaavan opettajan piirteitä. Hyvä tuntiopettaja hallitsee opettamansa aineen sisällöt sekä ohjaukseen ja neuvomiseen liittyvät valmiudet ja on sosiaalisesti taitava. Osaamisessa kiertyvät yhteen sisällöllinen, didaktinen ja sosiaalinen osaaminen.

Kurssilaisten oppimisen edistämisen näkökulmasta Majoisen aineistossa korostuu ensinnäkin opiskelijälähtöisyys. Se konkretisoituu opettajan valitsemisissa työskentelytavoissa, kurssin sisältöjen suunnittelussa yhdessä opiskelijoiden kanssa, kyvyssä huomioida opetusjärjestelyissä joustavasti niin ryhmän kuin sen yksittäisten jäsenten osaamistaso sekä opiskelijan arvostavassa kohtaamisessa. Toiseksi korostuvat opettajan sosiaaliset taidot ja kyky luoda myönteinen, turvallinen ilmapiiri. Hyvä opettaja on kannustava, oikeudenmukainen ja kohtaa opiskelijat tasa-arvoisesti, ja opiskelija voi luottaa siihen, ettei tule nolatuksi. Opettajat tuovat aineistoissa esille, että kurssilaisten tunteminen ja tutustuminen kurssilaisiin helpottaa myönteisen ilmapiirin luomista. Opiskelijat taas korostivat opettajan iloisuutta, huumorintajua ja tasapainoista olemusta.

Kansalaisopiston tuntiopettajan roolia havainnollistaa omalta osaltaan myös Majoisen tutkimukseen osallistuneiden opettajien varovaisuus käyttää opettaja-käsitettä. Sen voi liittää esimerkiksi opiskelijälähtöisyyteen, mutta tulkita myös muista näkökulmista. Opettajat korostivat yhtäältä sisäistä kutsumustaan toimia asiantuntijana omalla osaamisalueellaan, toisaalta opettajan roolin muuttumista oppimisen mahdollistajaksi ja kolmanneksi myös kurssilaisten vastuuta oppimisestaan.

Majoinen kokoaa yhteen, että sivutoimisten tuntiopettajien pedagoginen osaaminen on kokemuksen kasvattamaa luontaista osaamista. Tuntiopettajat ovat uransa aikana kokeilleet erilaisia pedagogisia ratkaisuja ja kehittäneet niitä yhteistyössä opiskelijaryhmiensä kanssa. Opettamista

ohjaa käytännön ja kokemuksen muovaama ymmärrys oppimisesta eivätkä opettajat esimerkiksi välttämättä osaa nimetä opetuksensa teoreettis-

ta perustaa, vaikka sellaista näyttäisivätkin soveltavan.

3.9 Tieto- ja viestintäteknologia (TVT) kansanopistojen opetuksen kehittämisessä (Heidi Luukkainen, Kiteen evankelinen opisto/UEF)

Luukkaisen väitöstutkimus selvittää kansanopistojen tvt:n opetus käytön nykytilannetta sekä opistojen hyviä tvt:n opetus käytäntöjä, käyttöön liittyviä rajoitteita ja soveltuvuutta kansanopistojen toimintakulttuuriin. Tietotekniikan opetus käyttöä tarkastellaan erityisesti kansanopistojen opettajien ja rehtoreiden näkökulmasta ja pohtien, miten tvt:tä voidaan hyödyntää kansanopisto-opetuksen kehittämisessä ja monipuolistamisessa. Luukkaisen mukaan tvt-tutkimusta on toistaiseksi tehty pedagogisesta näkökulmasta vähän ja se on jäänyt tekniikan hallintaan ja kehittämiseen kohdistuvan tutkimuksen jalkoihin.

Luukkaisen tutkimusaineisto koostuu kansanopistojen tietostrategioista, opistojen opettajille ja rehtoreille lähetetystä sähköisestä kyselystä (avoimia sekä likert-asteikollisia kysymyksiä), yksilö- ja ryhmäteemahaastatteluilta sekä kurssien havainnointiaineistosta. Menetelmällisesti Luukkaisen tutkimus nojaa laadulliseen asennetutkimukseen sekä sisällönanalyysiin, teoreettisesti Punya Mishran ja Matthew J. Koehlerin Technological Pedagogical Content Knowledge -viitekehukseen (TPACK). Viitekehys mahdollistaa tvt:n opetus käytön tutkimisen pedagogisen, teknologisen ja sisällöllisen osaamisen näkökulmista. Lisäksi Luukkainen näkee tärkeänä tarkastella opettajien uskomuksia ja arvoja, jotka ohjaavat heidän käsityksiään opettamisesta ja oppimisesta, sekä oppilaitoskontekstia ja oppilaitoksen toimintakulttuuria.

Joensuussa Luukkainen esitteli kyselyaineistonsa alustavia tuloksia, erityisesti kansanopistopedagogiikkaa käsittelevien kysymysten vastauksia ja niiden luokitteluja. Kyselyyn osallistui yhteensä

173 opettajaa ja 27 rehtoria. Luukkainen kuvaillee, että opettajat ja rehtorit näyttävät ymmärtävän kansanopistopedagogiikan käsitteen pääosin hyvin samankaltaisesti. Kansanopistopedagogiikka kiteytyy vastauksissa seuraavasti eli Luukkaisen kyselyaineiston suurimmat luokat olivat seuraavanlaisia:

Kansanopistojen opettajat ja rehtorit näkevät keskeisimpänä kansanopistopedagogiikan määrittäjänä *yhteisöllisyyden* ja seuraavana *opiskelijoiden kokonaisvaltaisen ja tasapuolisen tukemisen kohti tavoitteitaan*. Yhteisöllisyyden nähdään syntyvän internaatissa, yhdessä tekemällä ja avoimessa koko henkilökunnan ja opiskelijoiden välisessä luonteavassa vuorovaikutuksessa. Kuvauksissa korostuvat myös arvostaminen, välittäminen ja kohtaaminen. Tutkimuksen kaksi seuraavaksi eniten kommentteja sisältävää luokkaa ovat *opiskelijan voimaantuminen, itsensä kehittäminen ja vastuunoton kasvu* sekä *sosiaaliset taidot ja suvaitsevaisuus*. Opetuksen osalta Luukkaisen aineistossa korostetaan, että kansanopistopedagogiikka ei ole mikään yksittäinen ohjauksellinen tai didaktinen menetelmä vaan se painottaa toimintatapoja, joissa korostuvat edellä esiin tulleella tavalla toisaalta yhteisöllisyys, toisaalta opiskelijoiden yksilöllisyyden merkitys. ”Tavoitteena on tukea opiskelijoita kasvamaan yhteisössä yksilöinä, löytämään omat vahvuutensa ja mahdollisuutensa”, Luukkainen kiteyttää opettamista koskevien vastausten pääjuonetta.

Luukkainen nostaa esiin, että osa kyselyyn vastanneista opettajista toteaa kansanopistopedagogiikan määrittelyn vaikeaksi, mutta kuitenkin heidän kuvauksensa opetuksesta kertovat kan-

sanopistopedagogiikkaan tyypillisesti liitetyistä piirteistä. Hän jatkaa, että näiden opettajien voi nähdä sisäistäneen ”talon tavat” opistossa toiminnan kautta. Tämä viestii omalta osaltaan kansanopistopedagogiikan vahvasta läsnä- ja olemassaolosta. Kyselyyn mahtui myös poikkeavia vastauksia, joissa kansanopistopedagogiikan ei nähty eroavan ”muusta pedagogiikasta”, ja joista Luukkainen toteaa, että kaikki kansanopisto-opettajat eivät näytä tunnevan kansanopistopedagogiikan ideaa.

Vastauksissa kommentoitiin myös kansanopistotoiminnan luonteen ja reunaehtojen muutosta. Luukkainen kokoaa yhteen, että ”opistojen toiminta on monipuolistunut, suoritteisiin painottuvien opintojen osuus on kasvanut eikä vapaan sivistystyön toteuttaminen ole kaikilla opistoilla enää pääasiallisin toimintamalli”. Osa vastaajista toikin esimerkiksi esiin, että kansanopistopedagogiikalle ei ole enää nykyaikana tilaa ja resursseja, vaikka kiinnostusta sen ylläpitämiseen olisikin. Luukkainen huomauttaa, että kansanopistojen toimintamallit poikkeavat toisistaan, mikä näkyi myös vastauksissa: joissain opistoissa on kiinni-

tetty erityistä huomiota kansanopistopedagogiikan kehittämiseen, kun se taas joissain on jäänyt vähälle huomiolle säästöpainneessa.

Tvt:n käyttöön suhtauduttiin Luukkaisen kyselyssä kahtalaisesti. Osassa vastauksia tv:n käyttöä opetuksessa pidetään itsestään selvänä; osassa taas uhkana kansanopistopedagogiikalle, sillä sen nähdään rajoittavan henkilökohtaista kohtaamista. Suurimpina haasteina nähdään ensinnäkin opettajien tietoteknisen osaamisen suuret erot pitäen sisällään taidot tv:n mielekkääseen soveltamiseen opetuksessa; ja toiseksi opettajien asenteet ja kiinnostuksen puute tv:n opetuskäyttöä kohtaan.

Luukkainen kutsuu kansanopistot pohtimaan kansanopistopedagogiikan tulevaisuutta: jos se halutaan säilyttää elävänä, tulisi henkilökunnan kesken pohtia, mitä kansanopistopedagogiikka tarkoittaa omassa opistossa, ja kuinka sitä halutaan ja voitaisiin toteuttaa. Hän kysyy, ”olisiko kansanopistopedagogiikka kuitenkin juuri se, jolla kansanopistot voisivat perustella oman tarpeellisuutensa myös tulevaisuuden oppilaitoksina?”.

3.10 Seniori-ikäiset (50+) tietokoneen, mobiilin oppijoina (Kari Kotiranta, Sastamalan opisto)

Kotiranta esitteli Joensuussa selvitystutkimusta, jossa vertailtiin suomalaisten, saksalaisten, liettualaisten, ruotsalaisten ja turkkilaisten seniori-ikäisten ihmisten (n = 176) tietoteknisiä taitoja ja tarpeita. Tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena ja kussakin maassa omana osatutkimuksenaan. Joensuussa Kotiranta esitteli tuloksia Suomen aineiston näkökulmasta. Aineiston analyysissä hyödynnettiin sisällönanalyysiä ja faktorianalyysiä. Kotirannan mukaan eri maiden tulokset ovat keskenään samankaltaisia.

Suomessa aineisto kerättiin Sastamalan opiston (n = 20) sekä Pihlajaveden Tiedetila-keskuksen (n = 21) tietotekniikkakursseilla. Kyselylomake ja kaantui aihealueisiin ”aikaisempi osaaminen”,

”fyysiset ominaisuudet”, ”motivaatio”, ”taidot, joita haluan oppia” sekä ”laitteet, joita käytän mielelläni”. Tutkimuskysymyksiä oli neljä:

1. Mikä motivoi seniori-ikäisiä käyttämään tietokonetta?
2. Millaisia oppimispolkuja muodostuu – miten mahdollisista taidoista tulee osattuja?
3. Mitkä laitteistot vastaavat seniori-ikäisten tarpeisiin?
4. Onko maiden välillä eroa?

Selvitystulosten valossa vasta-alkajien ja edistyneiden tietokoneen käyttäjien perusnäkemys tietokoneen käytöstä vastaa toisiaan. Vasta-alkajien oppimistavoite on matalampi kuin edistyneempien ja perustaitojen oppimisen jälkeen

motivaatio oppia uusia asioita kasvaa. Tietokoneen käytön oppimisen nähdään voivan parantaa elämänlaatua, kun esimerkiksi mahdollisuudet olla yhteydessä sukuun ja ystäviin paranevat, asioiden hoitaminen helpottuu ja maailman tapahtumista on entistä helpompi pysyä ajan tasalla.

Vasta-alkajien mainitsemia yleisiä alkuvaiheen motiiveja ja opetteluun kohteita ovat verkkopankin käyttö, uutisten lukeminen ja kirjoitusohjelman käyttö. Edistyneempien keskeisiä opetteluun kohteita ovat esimerkiksi yhteydenpito lastenlapsien kanssa, mahdollisuus katsella unohtuneita televisio-ohjelmia ja ostosten teko verkkokau-

poissa. Lisäksi he haluavat laajentaa tietokoneen käyttöä tukemaan harrastuksiaan kuten valokuvausta ja ovat kiinnostuneita esimerkiksi erilaisista tietopalveluista ja tietosanakirjoista.

Laitevalinnoissa seniori-ikäiset suosivat liikuteltavia laitteita. Suurin osa kyselytutkimukseen osallistuneista haluaa tietokoneeseen kannettavan tietokoneen ja käyttää konetta muuallakin kuin kotona, esimerkiksi kesämökillä tai hotellissa. Monet ovat kannettavien lisäksi kiinnostuneita tablettitietokoneista ja älypuhelimista. Erilaiset käyttöjärjestelmät ja ohjelmistojen yhteensopivuudet aiheuttavat hämmennystä niin vasta-alkajille kuin edistyneemmillekin.

3.11 Toiminnalliset menetelmät kielenoppimisen ja kotoutumisen apuna (Minna Kattelus, Espoon työväen opisto)

Kattelus esitteli Joensuussa väitöstutkimusideaa, jossa aiheena on toiminnalliset menetelmät aikuisten maahanmuuttajien luku- ja kirjoitustaidon oppimisessa sekä perusopetukseen valmistavissa opinnoissa. Aihe kumpuaa Katteluksen pitkästä kokemuksesta kuvataiteen opettajana. Katteluksen tutkimusidea perustuu ajatukseen, että taidetyöskentely harjaannuttaa sellaisia psyykkisiä taitoja ja rakenteita, jotka edesauttavat esimerkiksi aikuisten maahanmuuttajien luku- ja kirjoitustaidon oppimista. Hän haluaa luoda kuvataiteen, kuvataideopetuksen ja draamakasvatuksen lähtökohdista maahanmuuttajakoulutukseen soveltuvaa opetussisältöä ja aineistoa, joka tukee kielitaidon kehitystä, luku- ja kirjoitustaidon oppimista, kulttuurista kotoutumista, it-

seymmärrystä ja identiteettityötä uudessa elinympäristössä.

Katteluksen tutkimusidea on orientaatioltaan oppimispsykologinen. Hän on kiinnostunut ensinnäkin hahmottamistaidon ja sen opettamisen kytkeytyemisestä luku- ja kirjoitustaidon kehittymiseen sekä oppimista mahdollistavien psyykkisten rakenteiden vahvistamiseen. Aiemmin on esimerkiksi tutkittu kuvan tekemiseen liittyvien kognitiivisten taitojen kehittymistä erilaisilla kuvallisilla tehtävänäannoilla ja Katteluksen tutkimusideana on soveltaa tällaista aiempaa tutkimusta luku- ja kirjoitustaidon opetteluun kontekstissa. Toiseksi Kattelus on kiinnostunut taidetyöskentelyn itseilmaisullisten ja terapianomaisten vaikutusten merkityksestä oppimisessa ja kotoutumisessa.

4 SVV-ohjelman seuraavat aktiviteetit

Seuraavan kerran vapaan sivistystyön tutkimusta käsitellään valtakunnallisesti Aikuiskasvatuksen tutkijatapaamisessa Jyväskylässä 18.-19.2.2016 vapaan sivistystyön teemaryhmässä, jota vetävät

Anja Heikkinen, Jyri Manninen ja Petri Salo. SVV-ohjelma järjestää Aikuiskasvatuksen tutkijatapaamisen yhteydessä myös tieteen yleistajuistamisen työpajan 17.2.2016.

Lisäksi SVV-toimijat ovat alkuvuodesta mukana Kansalaisopistojen liiton Tammiseminaarissa 2016 Raumalla. Ohjelmassa on esimerkiksi Sivistystyön Vapaus ja Vastuu -pamfletin *Vapaa, valla-ton ja vangittu sivistystyö* (toim. J. Pätäri, A. Turunen & A. Sivenius) teemoihin perustuva työpaja. Työpajan vetävät Annika Turunen (ÅA) ja Jenni Pätäri (UTA).

Pirkanmaalla Sivistystyön vapauden ja vastuun teemoja käsitellään läpi lukuvuoden 2015-2016 järjestettävässä kaikille kiinnostuneille avoimessa Studia Generalia –yleisluentosarjassa 8.10.2015-19.5.2016. Eri luentokerroilla käsitellään vapaan sivistystyön eri toiminta- ja oppilaitosmuotojen sekä koulutuspolitiikan tehtävää, vapautta ja vastuuta kentän toimijoiden alustuspuheenvuorojen johdattamana.

Kesän 2016 tutkijatapaaminen järjestetään vapaan sivistystyön päivillä 25.–26.8. Kuopiossa.

Lisätietoja ajankohtaisista SVV-tapahtumista, ks. www.vapausjavastuu.fi.

Lähteet

Tutkijatapaamisen materiaalit löytyvät VST ry:n verkkosivulta: <http://sivistystyo.fi/index.php?k=14307>.

Sivistystyön Vapaus ja Vastuu –ohjelman verkkosivu: <http://www.vapausjavastuu.fi/>.

www.sivistystyo.fi